

Педагогічна та вікова психологія особистості

УДК 159.92

Світлана Литвин-Кіндратюк

ДИСКУРСИВНИЙ ВИМІР МОРАЛЬНО-ЕТИКЕТНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

У статті розглядається морально-етикетна компетентність особистості у вимірах практичної етичної психології як складник повсякденного та педагогічного дискурсу. Враховується закріпленість (анкерівка) морально-етикетної компетентності у змісті соціальних уявлень особистості про "етикетну поведінку" і у відповідності до мікро- та макрорівнів соціальної взаємодії. Уточнюється зміст понять "морально-етикетна компетенція" та "морально-етикетної компетентності", де перша становить ресурс досвіду особистості в морально-етикетних ситуаціях, а друга є виявом адекватності його реалізації в умовах того чи іншого виду повсякденності (традиційного, модерного, постмодерного). При цьому побут трактується в якості контексту самозабезпечення особистістю життєздатності в аспекті її благополуччя, адекватності соціальним та іншим умовам довкілля. На основі врахування теоретико-методологічних напрацювань соціально-конструкціоністських та соціально-конструктивістських студій пропонується опис складових морально-етикетної компетентності, який враховує гендерні та вікові аспекти конструювання життєвого світу особистості у сфері моралі. Наведені результати емпіричного дослідження показують домінування у змісті уявлень юнаків та підлітків про гідну поведінку етикетного складника, який апелює як до етикетних правил цілераціональної дії та до приписів традиційного етикету, так і до досвіду індивідуалізованої взаємодії в діалозі.

Ключові слова: морально-етикетна компетентність особистості, повсякденність, дискурс, педагогічний дискурс, соціальні уявлення.

В статье рассматривается морально-этикетная компетентность личности в измерениях практической этической психологии как составляющая повседневного и педагогического дискурса. Учитывается закреплённость (анкеринг) морально-этикетной компетентности в содержании социальных представлений личности об "этикетном поведении" в соответствии с микро- и макроуровнем социального взаимодействия. Уточняется содержание понятий "морально-этикетная компетенция" и "морально-этикетная компетентность", где первая составляет ресурс опыта личности в морально-этикетных ситуациях, а

вторая является проявлением адекватности ее реализации в условиях того или иного вида повседневности (традиционного, современного, постмодерного). При этом быт трактуется в качестве контекста самообеспечения личностью жизнеспособности в аспектах ее благополучия, адекватности социальным и иным условиям.

На основании учета теоретико-методологических наработок социально-конструкционистских и социально-конструктивистских исследований предлагается описание составляющих морально-этикетной компетентности, которая учитывает гендерные и возрастные аспекты конструирования жизненного мира личности в сфере морали. Предложенные результаты эмпирического исследования показывают доминирование в содержании представлений юношей о достойном поведении этикетной составляющей, которая апеллирует к этикетным правилам целерационального действия и к предписаниям традиционного этикета, так и к опыту индивидуализированного взаимодействия в диалоге.

Ключевые слова: морально-этикетная компетентность личности, повседневность, дискурс, педагогический дискурс, быт, социальные представления.

The article discusses the moral-etiquette competence of a person in practical measurements ethical psychology as a component of everyday and pedagogical discourse. Take into account the tightness (anchoring) moral-etiquette competence in the content of social representations of personality about "etiquette behavior" in accordance with the micro- and macro-level of social interaction. Clarifies the concept of "moral-etiquette competence (jurisdiction)" and "moral-etiquette competence", where the first resource is the experience of the individual in moral and etiquette situations, and the second is the manifestation of the adequacy of its implementation in terms of a particular type of everyday life (traditional, modern, postmodern). When this life is treated in the context of self-identity viability aspects of its prosperity, the adequacy of social and other conditions. On the basis of accounting theoretical and methodological developments of the socio-constructionist and social construvizm researches the description of components of moral-etiquette competence, which takes into account gender and age aspects of the design life world of the individual in the sphere of morals. The proposed results of empirical studies show dominance in the content of representations of young men on decent behavior etiquette component, which appeals have etiquette rules rationale action and the guidelines of traditional etiquette, and to experience and to experience of the individualized interaction in dialogue..

Keywords: moral-etiquette competence, personality, daily life, discourse, pedagogical discourse, social representations.

Постановка проблеми. В добу модерну утвердилося розуміння комунікації як цілерациональної дії, способу здійснення зв'язку та взаємодії в секуляризованому світі на засадах продуктивного діалогу та консенсусу його учасників. Натомість постмодерн ознаменувався зростанням інтересу

до повсякденних комунікативних практик, в межах яких артикулюється нова комунікативна раціональність, яка, з погляду філософії та соціології, поєднує два вектори – модерної та неотрадиційної раціональності, тобто цілераціональної та традиційної дії [1; 16].

Наразі в межах повсякденності конструюється ціле віяло видів спілкування, які, з одного боку, у форматі праці, побуту, дозвілля забезпечують організацію життєзабезпечення особистості, з іншого боку, передбачають адекватність реалізації особистості в межах цих типів соціальної взаємодії, тобто її компетентність. Така постановка питання засвідчує ресурсність ідей соціального екзистенціалізму та соціального конструктивізму у плані вивчення соціально-психологічних механізмів соціальних комунікативних практик у межах історичних типів повсякденності – традиційної, модерної, постмодерної. Важливою характеристикою, яка свідчить про реалізованість особистості в умовах певного типу повсякденності, є її соціокультурна компетентність, що має складну структуру і включає, на думку вчених, цілу низку і навіть ієрархію субкомпетентностей – етнокультурної, міжкультурної, комунікативної, лінгвістичної тощо (А. Флієр)[15]. Однією з найменш досліджених у соціальній психології, водночас стрижневих складників соціокультурної компетентності особистості є її морально-етикетна субкомпетентність. Вона є структурованим процесуальним явищем, в якому реалізуються окремі етикетні компетенції (обізнаність щодо пристойної поведінки, навички ввічливості та гречності, гарні манери) .

Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні та емпіричному дослідженні особливостей морально-етикетної компетентності особистості підлітка та юнака у комунікативному вимірі. З огляду на це були поставлені такі завдання:

1. Визначити поняття "морально-етикетна компетенція" та "морально-етикетна компетентність" особистості та окреслити складові останньої.
2. Здійснити емпіричне дослідження особливостей морально-етикетної компетентності підлітків та юнаків в контексті регулярних етикетних практик повсякденного, педагогічного та молодіжного дискурсу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми етикету та етикетної, пристойної поведінки особистості, добрих манер зазвичай вважається предметом дослідження науки етики, в межах якої, як свідчать вітчизняні фахівці у цій галузі (О. Проценко) [12], вони є чомусь завше периферійними. Виняток становлять новітні праці на цьому терені, які виконані в рідкісній поєднанні постструктуралізму, соціального конструкціонізму та конструктивізму (Г. Гарфінкель, С. Московічі, Т. Титаренко та інші) [2; 10; 14], що привертають увагу до аналізу феноменів етикетної поведінки в контексті вивчення психології повсякденності у різних її аспектах. Так, у працях Т. Титаренко детально аналізуються конфігурації повсякденності, що представлені у життєвому світі особистості з огляду на вікові та гендерні особливості його конструювання, а також соціокультурні маркери хронотопу [14]. Науковим розвідкам соціально-конструкціоністського

струменя ми завдячуємо також аналізом новітніх ракурсів етикетної поведінки в контексті дискурсивних практик, до прикладу, її риторичності чи явища цифрового етикету тощо.

Водночас, у працях російських психологів простежується "незатребуваність" досліджень етикетного складника повсякденних практик. Так, у монографії за редакцією М. Воловикової, яка присвячена питанням моральної та етичної психології, детально аналізуються предмет та завдання цих галузей, описуються релігійні витoki психології моральності росіян тощо [11]. Проте практична етична психологія як регулярна практика етикету та гарних манер чомусь випадає з поля зору цієї групи дослідників. Натомість зарубіжні психолінгвістичні та соціолінгвістичні студії вже з кінця ХХ століття рясніють розвідками, що торкаються вивчення різних аспектів мовленнєвого етикету, зокрема в річищі етнометодології [2] та становлення мовленнєвої компетентності особистості у віковому та професійному вимірах [9].

Нині розвиваються новітні міждисциплінарні напрями, наприклад, такий як комунікативна етностилістика (В. Жельвіс, В. Кононенко) [3; 7], які підтверджують необхідність системного, зокрема соціально-психологічного дослідження, національних стилів комунікативної поведінки, як-от: урахування їх використання в конструюванні медіа-текстів тощо. Вчені вказують на стрімкі трансформації мовленнєвого етикету в добу постмодерну, зокрема засилля сленгів, арго, а також поширення в усному мовленні та мережевому спілкуванні інвективного грубого слова разом із повсюдним зростанням толерантності до нього (у творах красного письменства та ін.) [3; 7; 14].

Виклад основного матеріалу. В ході соціально-психологічного аналізу морально-етикетної компетентності особистості вважаємо за необхідне наголосити на її дискурсивному характері. Тоді цей феномен слід розглядати як складову морально-етикетної поведінки особистості, як певну регулярну соціальну практику, що реалізується у дискурсі і в ньому конструюється. В умовах модерної урбанізації, на протигагу традиційному укладу життя, морально-етикетна компетентність особистості конструюється як в усному, так і в писемному дискурсі, проте пріоритет зберігається все ж за першим його модусом. Так, найбільш розлого ці процеси представлені, по-перше, у повсякденному спілкуванні, по-друге, у професійному та освітньому дискурсах, що передбачає усталені та повторювані стратегії та прийоми спілкування (вітання, звертання, прощання, інші висловлення). Таким чином, розгляд морально-етикетної компетентності особистості у вимірах практичної етичної психології дозволить проаналізувати її конструювання як регулярну соціальну практику.

Спершу уточнимо зміст понять "морально-етикетна компетенція" та "морально-етикетна компетентність" особистості, оскільки ці поняття в соціально-психологічній та психолого-педагогічній літературі не завжди розмежовуються [6; 9; 13]. Переважає наголос на їхній взаємопов'язаності,

де компетенція є виразом змісту тієї чи іншої діяльності, яким потрібно оволодіти, тоді як компетентність стосується сукупності якостей особистості, що необхідні для реалізації цього змісту. Загалом у психологічних розвідках поняття "компетентність" зазвичай ототожнюють з "високим рівнем розвитку якоїсь навички в індивіда, способу розв'язання задачі або здійснення діяльності, що знаходить своє вираження в ефективності, швидкості, точності їх виконання, а сама компетентність може бути оцінена як за результативними, так і за процесуальними показниками" [13, 44], а також поділена на такі види – професійна, соціальна, культурна, індивідуальна, особистісна [9].

У нашій розвідці ми зосередимося на аналізі процесуальних характеристик морально-етикетної компетентності особистості, яка належить до компетентностей соціокультурного кола. В цьому аспекті вона є породженням регулярних практик, зокрема освітніх, і має стосунок до професійного (дорослі – вчителі, вихователі) та повсякденного (дорослі – батьки та діти – учні) дискурсу. Водночас вважаємо, що у дискурсі, скажімо, – педагогічному, відбувається закріплення соціальних уявлень про належну морально-етикетну поведінку особистості, їх "анкерівка", за С. Московічі [10], у відповідності до мікро- та макрорівнів соціальної взаємодії. Останнє дозволяє розглядати процес конструювання морально-етикетної компетентності як на мікрорівні ("обличчям-до-обличчя"), так і на груповому мезорівні, у віковому аспекті.

Вважаємо, що морально-етикетна компетенція складає ресурс досвіду особистості в морально-етикетних ситуаціях, а морально-етикетна компетентність особистості є виявом адекватності його реалізації в умовах того чи іншого виду повсякденності, зокрема праці, навчання, побуту, дозвілля (традиційного, модерного, постмодерного). При цьому побут трактується в якості контексту самозабезпечення особистістю життєздатності в аспекті її благополуччя, адекватності соціальним умовам тощо. Домінування в умовах модерної повсякденності родини як основного осередку організації життєзабезпечення особистості та прогресуюча диференціація праці, виникнення нових професій та видів зайнятості призводить у першій половині ХХ століття до поступового утвердження загальної середньої освіти. В наш час це зумовило тісний зв'язок педагогічного та повсякденного сімейного дискурсів, який засвідчується численними психолого-педагогічними та соціально-педагогічними студіями у галузі сімейного виховання (В. Костів) [8], конкретним досвідом співпраці педагогів та батьків, батьківських комітетів, практикою сімейного консультування в умовах загальноосвітньої школи тощо.

На нашу думку, врахування теоретико-методологічних напрацювань соціально-конструкціоністських та соціально-конструктивістських розвідок дозволяє розглядати конфігурацію складових морально-етикетної компетентності особистості як таку, що відображає гендерні та вікові аспекти конструювання життєвого світу особистості в сфері моралі, тобто, не лише на традиційному та модерному просторах повсякденності, але і на

субкультурному рівні вікових когорт. Йдеться про підлітково-молодіжну субкультуру в широкому розумінні як таку, що конструюється в межах певного вікової когорти. Відтак її представники володіють спільним досвідом залученості до соціокультурних та повсякденних подій. На відмінності трактування субкультури в більш широкому та вузькому плані слушно вказує Л. Заграй, яка поглиблює соціально-психологічне розуміння субкультури як конструювання спільного досвіду в межах локальних молодіжних спільнот (реперів, панків, готів тощо) [5]. Очевидно, що субкультури вікових когорт у добу модерності завше вирізняються своїми традиціями та ритуалізаціями, а також дискурсивними практиками, проте найбільш яскраво вони конструюються саме в межах локальних молодіжних субкультур.

Викладені нами теоретичні положення отримали емпіричну перевірку у процесі соціально-психологічного дослідження, проведеного під нашим керівництвом магістранткою Н. Фридрак. Метою дослідження, яке проводилося в 2012 році на базі однієї з міських загальноосвітніх шкіл Івано-Франківської області (II–III ступенів), було вивчення впливу традиційних та сучасних етикетних засобів спілкування на духовний розвиток особистості у віковому аспекті. Подальша поглиблена соціально-психологічна інтерпретація цих даних дозволила нам зосередитися на аналізі конфігурацій морально-етикетної компетентності дорослих та учнів у традиційному та сучасному дискурсі, результати якого й представлено у даній статті. На першому етапі згаданого дослідження взяли участь 120 респондентів (загальна вибірка), з них 30 дорослих (вчителі та батьки) і 90 підлітків та юнаків (учні 6–11 класів; 40 хлопців та 50 дівчат). До другого етапу були залучені лише старшокласники – 40 учнів десятого та одинадцятого класів (19 юнок та 21 юнаків). Для з'ясування уявлень респондентів про етику педагогічного та повсякденного спілкування, а також окреслення особливостей їх етикетної поведінки, учасникам дослідження були запропоновані дві авторські анкети – "Моє уявлення про етику спілкування" (для всіх учасників, анкета №1) та "Морально-етикетна компетентність особистості" (для старшокласників, анкета №2). Остання мала на меті визначити особливості етикетних практик учнів у взаємодії з дорослими, батьками та однолітками в повсякденних ситуаціях традиційного та сучасного типу. Окрім того, у процесі опитування юнаків було використано методику семантичного диференціалу та шкалу психологічного благополуччя К. Ріф [4].

Отримані дані дозволили щонайперше виявити особливості уявлень респондентів про етику спілкування та належну етикетну поведінку, а також врахувати деякі особливості мовленнєвих практик учасників повсякденного та педагогічного дискурсу.

Насамперед проаналізуємо дані, які описують зміст уявлень про ввічливість як рису особистості, котрій притаманна культура поведінки у спілкуванні. Так, на запитання "Що означає для Вас бути культурною та ввічливою людиною у спілкуванні?" учні-підлітки відповіли, що для цього

необхідно дотримуватися встановлених норм поведінки, бути ввічливим, щирим, поважати думку інших, зокрема старших. Юнаки відзначали, що ввічлива людина – це та, котра толерантно ставиться до співрозмовника, добра, поважає старших, а також демонструє високі моральні якості. Тим самим відповіді юнаків, у порівнянні з підлітками (особливо учнів 6–7 класів), засвідчили ускладнення морально-етикетних уявлень конвенційного рівня (за Л. Колбергом) до уявлень постконвенційного рівня. Отже, підлітки більше центруються на етикетній практиці, відтак наголошують у своїх відповідях на вмінні дотримуватися норм поведінки у спілкуванні, тоді як юнаки поцінують самостійність у виборі стратегії поведінки особистості, якій притаманні "гарні манери". Дорослі у своїх відповідях підкреслили, що ввічливу людину характеризує єдність знань про етику спілкування, норми етикету та вміння втілити ці знання в гарних манерах поведінки.

Наведені дані анкетування були узагальнені з тим, щоб найбільш часті ознаки поведінки "ввічливої особистості" були представлені у вигляді протилежних за змістом семантичних шкал (всього було виокремлено 35 шкал). Оцінити образ ввічливої людини на основі цих шкал пропонувалося старшокласникам (N= 40), а отримані в такий спосіб дані піддалися статистичній обробці (факторний аналіз методом головних компонент). Останнє дозволило виокремити 11 факторів до та 8 факторів після обертання цієї структури. Їх порівняння та детальна інтерпретація дозволила умовно позначити перші чотири, найбільш інформативні, фактори в останній факторній структурі (всього 49,3 % дисперсії) у такий спосіб: "Цікавий та щирий співрозмовник", "Привітність у розмові", "Гречність та самокритичність", "Традиційна етикетність". Менш інформативні чотири фактори (всього 27,7 % дисперсії) отримали умовні назви "Енергійність", "Стриманість", "Повсякденні манери", "Тактовність". Загалом уявлення юнаків щодо ввічливої людини насамперед відображають приписи сучасного мовленнєвого етикету (цікавий, приязний, гречний співрозмовник, здатний підтримувати жвавий діалог), а також традиційного етикету щодо молоді (стриманий, небагатослівний та серйозний у спілкуванні, передовсім з дорослими). Водночас ці уявлення дещо позначені впливами регулярних практик повсякденного дискурсу юнаків, а саме: поцінування хорошого піднесеного настрою, замкненість чи імпульсивність у повсякденному спілкуванні одночасно з найслабшою вагою тактовності та красномовства.

В оцінці рівня своєї обізнаності з приписами сучасного етикету (спілкування з дорослими, поведінка за столом, в громадських місцях, транспорті тощо) респонденти розділилися: третина відповіла, що вони досить добре володіють правилами етикету, в основному це були дорослі. Лише троє учнів одинадцятого класу приєдналися до них, визнавши свою високу обізнаність у цій справі. Проте більшість школярів говорила про свою загалом добру обізнаність з правилами етикету – 33,3%, а тих, що посередньо знають ці правила, виявилось 24,1%. Решта респондентів – це ті, котрі вважають, що вони "дещо знають" або "мало орієнтуються" у правилах

етикету (відповідно по 5,8%). Більшість опитаних (70,0 %) зазначила, що культура етикетної поведінки має виявлятися в будь-якій життєвій ситуації, в той час як інші 30,0 % стверджували, що вона має місце насамперед у стосунках з дорослими (15,8%), або лише з батьками (9,1 %), тим самим спілкування з однолітками, зокрема за гендерною ознакою, не завжди оцінювалося як етикетна практика.

Свій повсякденний дискурс дорослі та учні охарактеризували як доволі різноманітний стосовно стилістики й етикету висловлювань. Більшість із них мають звичку звертатися до співрозмовника по імені (62,5%); намагаються висловлюватися українською літературною мовою (32,5%); використовують у розмові анекдоти (20,8%), приказки, народні жарти (15,8%), прислів'я (11, 6%). Водночас, аналіз відповідей учнів показує, що їм менше властива стратегія висловлюватися літературною мовою (17,8%), натомість підлітки та юнаки схильні вживають слова-паразити, приміром "тіпа", "кароче" тощо (37,8 %), також вони звертаються один до одного на прізвиська та клички (24,4 %), молодіжний сленг та лайливі слова побутують у мовленні (18,9 %) цієї групи мовців.

Далі суперечність спектру регулярних етикетних практик учнів підсилилася групою висловлювань, які не враховують намірів співрозмовника, радше мають антиетикетний, директивний характер. Йдеться про інвективу та її присутність у молодіжному дискурсі [3]. Так, вживання нецензурної лексики в розмові засвідчила більшість респондентів (55, 9%). Інші ж 44,0 % опитаних її не вживають взагалі. Останнє стосується відповідей насамперед дорослих, а також частини відповідей учнів (20,0 %). Окремий аналіз учнівської вибірки показав зростання питомої ваги інвективної лексики та висловлень. Про свою схильність вживати інвективу у розмові засвідчила 72,0 % учнів різних класів, причому більшість це робить епізодично, хоча й орієнтується в інвективній лексиці (51,0 %). Водночас 21,0 % учнів 9-11 класів визнали, що інвектива стала їх регулярною практикою спілкування, надаючи своєрідного агресивного профілю їхньому мовленню.

Стосовно етикетних практик старшокласників (N=40) в контексті епізодів традиційної та сучасної повсякденності, які розглядалися крізь призму їхнього досвіду та поведінки в ситуаціях взаємодії з дорослими, батьками та однолітками (анкета №2), то їх було поділено на три групи. Перша група етикетних практик (27,5%) вказувала на високий рівень етикетно-моральної компетентності та гармонійну конфігурацію її складників, де уявлення про традиційну та сучасну ввічливу поведінку узгоджувалися із заявленою респондентами поведінкою в цих умовах. Для другої групи етикетних практик (27,0 %) властивий середній рівень етикетно-моральної компетентності їх носіїв, що виявлялося у незначних розходженнях між уявленнями учнів про традиційну та сучасну ввічливу поведінку та їх реалізацією у практиці спілкування.

Нарешті третю, суперечливу групу етикетних практик склали ті, що конструювалися радше як соціальні уявлення, а саме: у дусі традиції чи

сучасності. Натомість у конкретному дискурсі його учасники могли легко змінити правила гри – застосовувати регулярні практики, які суперечать вимогам сучасного етикету. Слід зазначити, що в такій ситуації дискурсивні прийоми не відповідають максимам ввічливості й не враховують або суперечать намірам співрозмовника, тобто мають перформативний, директивно-дієвий характер, зокрема у формі інвективи. Оскільки старшокласників, відповіді яких вказували на опанування ними такого типу антиетикетних практик, виявилось майже половина – 45,0 %, то можна припустити, що у спілкуванні юнаків вони є маркерами молодіжного дискурсу як складової молодіжної субкультури. На нашу думку, відверто антиетикетні включення не лише конструюють "профіль агресивного мовця" у владно-підвладному дискурсі цієї субкультури, але й виступають в якості своєрідних ерзаців (таких собі фейк-елементів) можливого в спілкуванні рокерів, футбольних фанатів та інших молодіжних груп міфо-ритуального модусу дискурсу, де вони здатні "розвінчати" міфологічний текст реального чи віртуального співрозмовника, який розцінюється як супротивник.

Цікаво, що дані опитування старшокласників з метою побудови профілю психологічного благополуччя за шкалою К. Ріф (автономність, компетентність, особистісний ріст, позитивне ставлення, життєві цілі, самоприйняття) стосуються примату саме цілераціональної комунікативної дії [16] і тому ніяк не корелюють з конвенційними, традиційними чи сучасними аспектами етикетно-моральної компетентності, надто міфо-ритуальними. Загалом профіль психологічного благополуччя старшокласників засвідчив нерізкий спад профілю соціального благополуччя у бік усвідомлення недостатньої життєвої компетентності та особистісного зростання на тлі загалом позитивного самосприйняття та наявних життєвих цілей.

Висновки

Важливою характеристикою повсякденного дискурсу є його зануреність як у світ модерного способу життя та етнокультури, так і життєві світи поколінних субкультур. Останнє зумовлює конструювання низки конфігурацій етикетних практик в ситуативній комунікативній дії, зокрема складників морально-етикетної компетентності особистості. Етичні маніфести традиційної та субкультурної поведінки втілюються у різноманітних, дещо суперечливих стратегіях, зокрема мовленнєвого етикету, що передбачає відмінні уявлення про психологічне благополуччя та комфорт у цьому вимірі.

Загалом, досвід морально-етикетної компетентності підлітків та юнаків охоплює знання про народний та сучасний етикет та позитивне ставлення до його змістів та цінностей. Він послідовно та регулярно реалізується у різних варіантах усного дискурсу, саме: з дорослими (педагогічному – з учителями, повсякденному – з батьками) та однолітками (в межах молодіжної субкультури). Наведені результати емпіричного дослідження показують домінування у структурі уявлень юнаків та підлітків про гідну поведінку етикетного складника, який апелює як до етикетних правил цілераціональної

дії та до приписів традиційного етикету, так і до досвіду індивідуалізованої взаємодії в аутопоколінному діалозі, який потребує подальшого дослідження.

1. *Weber M.* Soziologija. Zagalnoistoryshni analizi. Polityka [Sociology. General historical analysis. Politics] / M. Weber; per. z nim. O. Pogorilyj. – K. : Osnovy, 1988. – 542 s.
2. *Garfinkel G.* Issledovanija po etnometodologii [Research on ethnomethodology] / G. Garfinkel. – SPb. : Piter, 2007. – 335 s.
3. *Jelvis W. I.* Invektiva opyt tematishekoj i funrziionalnoj klassifikazii [Invective : experiment of thematic and functional classification] / W.I. Jelvis // Etnisheskie stereotypy povedenija, pod. red. A.K. Bajburina. – L. : Nauka, 1985. – S. 296–322.
4. *Jukovskaja A.V.* Shkala psihologicheskogo blagopoluchija K. Riff [The scale of psychological well-being of K. Riff] / A.V. Jukovskaja // Psihologicheskij jurnal. – 2011. – № 2. – S. 82–83.
5. *Zagraj L.D.* Molodijna subkultura: gendernyj dosvid: monografija [Youth Subculture: gender experience] [Tekst] / Larysa Dmytrivna Zagra. Ivano-Ivano-Frankivsk : Nova Zarja, 2012. – 376 s.
6. *Jermakov I. G.* Pryroda kompetentnosti [Nature of competence] / I. G. Jermakov // Jyjtjeva kompetentnist osobystosti: Naukovo-metod. Posibnyk. za red. L.V. Sochan, I.G. Jermakova, G. M. Nesen. – K. : Bogdan, 2003. – S. 101–113.
7. *Kononenko V.I.* Mova u konteksti kultury: monografija [Language in the context of culture] [Tekst] / Vitalij Ivanovyh Kononenko. – Kyjiv-Ivano-Frankivsk, 2008. – 390 s.
8. *Kostiv V.I.* Vidnovlennja rodynnoi kultury pokolin – osnova podolannja krysy simejnyh vidnosyn [Restoring of family culture generation - the basis to overcome the present crisis of family relations] / V.I. Kostiv // Pedagogichnyj diskurs. – 2012. – Vyp. 13. – S. 161–166.
9. *Markova A.K.* Psihologija professionalism [Psychology of professionalism] / A.K. Markova. – M. : Mejdunarodnyj professionalnyj fond "Znanie", 1996. – 308 s.
10. *Moskovichi S.* Mashyna tvorjachaja bogov [Machine, created gods] / S. Moskovichi; per. s fr. – M. : "Zentr psihologii I psihoterapii", 1998. – 560 s.
11. *Popov L.M.* Nravstvenno-eticheskaja psihologija: predmet I metody issledovanija [Moral and ethical psychology : object and methods of the study] / L.M. Popov // Problemy npravstvennoj I eticheskoi psihologii v sovremennoj Rossii; otv. Red. M.I. Volovikova. – M. : Izd-vo "Institut psihologii RAN", 2011. – S. 40–55.
12. *Prozenko O.P.* Etyket jak aksiologichnyj vymir kultury povedinky I spilkuvannja [Etiquette as axiological dimension of cultural behavior and communication] / O.P. Prozenko. – Avtoref. dys. ... doktora filosof. nauk., 09.00.07. – etyka – K., 2004. – 21 s.

13. *Sadoin A. P.* Kompetentnost ili kompetenzija v mejkulturnoj kommunikazii [Competence or expertness in multicultural communication] / A. P. Sadoin // *Lingvistika I mejkulturnaja kommunikazija*. – Vestnik MGU. Serija 19. – 2007. – № 3. – S. 39–56.
14. *Tytarenko T.M.* Jyttjevyj svit osobysnjsti: u mejach I za mejamy budennosti [The life world of the individual: within and outside the routine] / Tetjana Myhajlivna Tytarenko: monografija [Tekst]. – K. : Lybid, 2003. – 376 s.
15. *Flier A.Ja.* Kulturnaja kompetentnost lichnosti mejdu problemami obrazovanija I nazionalnoj politiki [Cultural competence of personality: Between Education and problems of national policy]/ A.Ja. Flier // *Obchestvennye nauki I sovremennost*. – 2000. – № 2. – S. 151–165.
16. *Chabermas Ju.* Moralnoe soznanie I kommunikativnoe deistvie [Moral consciousness and communicative action] / Ju. Chabermas; per. s nem. pod red. D.V. Skljadneva. – SPb. : Nauka, 2006. – 377 s.

УДК 159.922

Зоряна Ковальчук

ГЕНЕТИЧНО-ПСИХОЛОГІЧНЕ ТРАКТУВАННЯ ОПТИМІЗАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

У статті проблему оптимізації педагогічної взаємодії розглянуто крізь призму генетичної психології. Представлена структурно-функціональна модель концептуально-логічного бачення феномена педагогічної взаємодії у ракурсі генетичної психології передбачає певний "набір" і послідовність структурних складників системи спілкування, застосування яких покликано поліпшити перебіг і результати навчально-виховного процесу та стимулювати всіх учасників до самореалізаційного поступу. До основних компонентів здатності особистості до педагогічної взаємодії віднесено: мотиваційний, когнітивний та поведінковий.

Ключові слова: педагогічна взаємодія, оптимізація, генетична психологія, структурно-функціональна модель, спілкування.

В статтє проблему оптимизации педагогического взаимодействия рассмотрено сквозь призму генетической психологии. Представленная структурно-функциональная модель концептуально-логического видения феномена педагогического взаимодействия в ракурсе генетической психологии предполагает определенный "набор" и последовательность структурных составляющих системы общения, применение которых призвано улучшить течение и результаты учебно-воспитательного процесса и стимулировать всех участников к самореализационному развитию. К